

Бібліотечний форум України

Науково-виробниче підприємство "Ідея"

№ 3 2014

*Всеукраїнський день
бібліотек – 30 вересня*

Читай! Формат не має значення!

НВП "Ідея" оголошує передплату на періодичні видання на 2015 рік. Передплатні каталоги – на сайті <http://www.idea.com.ua/>

Шановні читачі!

Щира подяка та низький уклін всім, хто надав мені благодійну допомогу на лікування онкозахворювання, але для продовження лікування герцептином, який дуже дорого коштує, необхідні великі кошти. Тому звертаюсь до всіх, хто ще може допомогти перерахувати благодійну допомогу на мою картку в "Приватбанку" № 5168 7420 6378 8867.

Знаходячись у Донецьку в зоні військового конфлікту, дуже важко лікуватись, переживати складні для держави і нас часи та все ж таки знаходити сили, незважаючи ні на що, видавати наш журнал.

Філософські засади класифікації наук

Стаття присвячена питанню класифікації наук. Здійснюється аналіз підходів до класифікації наук, що базуються на філософських принципах.

ВСТУП

Вплив науки на всі сфери людського життя та діяльності є настільки значним, що виникає потреба у вивченні феномену науки у різних контекстах. Філософія науки покликана розв'язувати питання, пов'язані з визначенням місця науки в суспільстві, питання, що розглядаються безпосередньо наукою (питання методології, закономірностей тощо), а також аналізувати принципи взаємодії філософії та науки [16]. Услід за відомим американським бібліотекознавцем, розробником відомої в усьому світі Десяткової класифікації Мелвілом Дьюї, звернімося до питання аналізу та класифікації наук. Питання дуже важливого в нашій роботі та важливого для науки взагалі. У цій статті ми намагатимемося здійснити аналіз підходів до класифікації наук, що базуються на філософських принципах.

Співвідношення філософії та інших наук, безумовно, цікаве питання, через те що на нього досі немає конкретної відповіді. Чим є насправді філософія і як вона взаємодіє з іншими науками? Можливо, саме філософія є тим мірилом, яке допомагає класифікувати науки?

Питання класифікації наук або структури наукового знання є дуже важливим. У різні часи різними вченими були зроблені спроби уніфікувати та класифікувати науки. Питання не втрачає актуальності й сьогодні і є предметом зацікавленості в багатьох сферах, зокрема: педагогіці, бібліотечній справі тощо.

Актуальність нашої теми для бібліотечної справи полягає в тому, що усвідомлення принципу структурування наукового знання допомагає структурувати матеріали, що висвітлюють ту чи іншу наукову тематику. Крім того, при розташуванні бібліотечних матеріалів враховується й бачення користувача, якому необхідно знайти матеріали за якомога коротший проміжок часу. Для педагогіки (особливо для педагогіки вищої освіти) усвідомлення структури сучасного наукового знання є допоміжним механізмом при розподілі студентів на майбутніх спеціалістів гуманітарного, природничого, технічного та ін. профілів. Важливо розуміти, відповідно до яких критеріїв ми поділяємо науки, чому педагогіку, наприклад, вважають суспільною наукою, а

**Світлана
Чуканова,**

координатор Американської бібліотеки ім. В. Китастого при НаУКМА, здобувач НаУКМА

не гуманітарною та ін.

Це дослідження намагається узагальнити кілька поглядів на класифікацію наук, що може бути використано в якості платформи для наступних досліджень.

Трансформація тематики філософських досліджень

(Перетворення філософії з науки наук на методологічну основу будь-якої сучасної науки)

Тематика філософських досліджень завжди була різною, але питання співвідношення філософії та науки є найбільш важливим для висвітлення нашої теми. У різні періоди часу філософія займалась різними питаннями: одні з плином часу замінювались іншими. Спектр дійсно широкий: від античних космогоній до позитивізму, що відхиляє метафізику і констатує, що наука сама собі є філософією. Розвиток філософії не припинявся ніколи, не припиняється й досі. Усі філософські питання є вічними, адже ніколи не втрачають своєї актуальності, у той час як питання, що їх ставить перед собою наука, в певний момент часу стають вирішеними, і зазвичай до них вже не повертаються повторно.

Філософія як наука ставиться під сумнів деякими вченими: Кант, наприклад, у "Критиці чистого розуму" відкидає можливість існування метафізики [8, с. 21]. Навіть припустивши її існування, може не як науки, але як природної схильності людини давати відповіді на ті запитання, які є поза межами науки [8, с. 21].

Коли ми кажемо, що філософія – це наука наук, то що маємо на увазі? За Гегелем, наука та філософія не протиставляються. Філософія, як і природничі дисципліни, на його думку, має повне право називатись наукою та бути представленою у формі науково-теоретичного пізнання [4, с. 2]. Процес пізнання є історичним рухом самосвідомості духу.

Внутрішній стрижень цього абсолютного руху – тотожність протилежностей. Гегель вважає науки обмеженими, оскільки вони є кінцевою формою пізнання абсолюту. Наука не може пізнавати рух духу, адже оперує певним зрізом цього руху – готовим результатом і не може пізнати цілісності, що само розвивається. За Гегелем, дух – це об'єктивна духовна діяльність, яка перебуває в розвитку, субстанція – суб'єкт. Теоретичне пізнання цієї духовної діяльності є завданням філософії як науки [4, с. 2]. Система є формою буття науки, а отже, будь-яке пізнання має бути систематичним. На думку Гегеля, найкращою системою для духовного пізнання є логіка [4].

Філософію дуже часто визначають як науку, але чи є це просто наукою, чи можливо чимось іншим – питання, що досі потребує вирішення. Декарт у своєму "Міркуванні про метод" описує філософію як науку, що давалась йому найважче з-поміж усіх під час його навчання, адже саме філософія продукує більше запитань, ніж відповідей [6].

Головна різниця між філософією та наукою, певніше всього, полягає в тому, що філософія є умоспогляданням, наука – здебільшого позитивним знанням. У певному сенсі ми не можемо дати одного конкретного визначення, чим є філософія, у той час як для більшості наук визначення підібрати є цілком можливим. Філософію можна охарактеризувати безліччю визначень, але зійтись на одному конкретному було б несправедливим щодо до цієї дисципліни. Співвідносяться наука та філософія по-різному, ось кілька концепцій такого співвідношення [16]:

- **трансценденталістська**, суть якої сконцентровано у думці, що філософія – наука наук (цариця наук), вона домінувала з античності до середини XIX ст.;

- **антиінтеракціоністська**, що декларує дуалізм у співвідношенні "філософія – наука", констатує їх рівність та самобутність, а також відсутність взаємного впливу;

- **позитивістська концепція**, яка має за лозунг: "Наука сама собі філософія". На думку Огюста Конта, на етапі позитивного розвитку наука не потребує метафізики, проте потребує нової філософії – філософії науки, що повинна розробляти загальнонаукові методи та систематизувати наукові знання;

- **діалектична концепція** намагається довести, що філософія та наука пов'язані, причому філософія є основою, на якій цей зв'язок тримається.

Як згадувалося раніше, Декарт вважав філософію базисом усіх наук. У нього прослідковуємо, як філософія завдяки своїй уможливленості та здатності спонукати до мислення допомагає розробити метод пізнання навколишнього світу: *"І зазначивши, що істина "Я мислю, отже, я є" настільки міцна і слушна, що найбільш навіжені припущення скептиків не можуть її похитнути, я зробив висновок, що можу без побоювань прийняти її за перший принцип шуканої мною філософії"* [6, с. 11].

Узагалі, погляди різних філософів на це співвідношення є різними, деякі погоджуються в чомусь, інші висловлюють діаметрально протилежні думки, проте думка про те, що філософія є базою для всіх наук, звучить не лише у Декарта. У Хосе Ортеги-і-Гассета читаємо, що окреме існування наук самих по собі не є можливим, – вони мають встановлювати між собою зв'язки. Філософія, на його думку, є тим ґрунтом, що може систематизувати науки [13]. Він називає філософію універсальною наукою, яка шукає себе. Вона повинна мати теоретичне підґрунтя, але не

обов'язково вирішувати всі питання, тому що сам світ із точки зору філософії є питанням нерозв'язним. Проте філософія повинна доводити неможливість вирішення певних питань. Гуссерль пропонує нам поняття універсальної науки ("наука о мировом целом"), яке він застосовує до філософії [5, с. 108]. Саме у виникненні філософії, яка заключає в собі всі науки, Гуссерль вбачає початковий феномен духовної Європи. Огюст Конт визначає такі три стадії інтелектуального розвитку людства:

1. Релігійна, пов'язана з вірою у надприродне;
2. Метафізична, яка шукає приховані якості, сили і сутності;
3. Позитивна (або наукова), що замінює метафізичне пояснення науковим.

За Контом, не лише філософія, а й усі науки, що мають на меті досягнути причини речей, є метафізикою. Позитивна ж наука, на його думку, займається описом явищ. Наукове пізнання відповідає на запитання "як?", але не може відповісти на запитання "чому?". Конт визначає наукове знання як реальне, а релігійне і метафізичне – як химерне [10, с. 9]. Крім того, Конт створив власну класифікацію наук, до якої ми ще повернемося у нашому дослідженні. Отже, як бачимо, філософія в різні часи розглядалась як основа для інших наук. У такому разі слушно буде припустити, що філософія, будучи основою наук, може значно допомогти в структуруванні наукового знання.

Через свою умоглядність філософія не може бути розглянута як позитивна наука, і все ж таки саме філософія є методологічною основою усіх наук. Проте варто зауважити, що вона не виробляє конкретного методу для кожної конкретної науки, а доводить необхідність існування методу в нау-

ці. Адже якщо наука бажає зміцнити свої позиції та довести, що вона дійсно є наукою, то вона повинна виробляти свій власний метод, а філософія є тією основою, яка спонукає науку до цього. Звернімося знов до методу Декарта: як бачимо, його основою є піддавати сумніву будь-що, в чому можна засумніватись. Сумнів у Декарта є рушійною силою, яка змушує розум працювати, а отже, порушувати будь-які питання заново, піддавати сумніву усе, що було доведено наукою раніше. Цей метод є прийнятним щодо будь-якої науки. У будь-якій науці можна піддати сумніву певну гіпотезу і перевірити таким чином або її правильність, або ж спростувати її та запропонувати нову [6]. Філософське знання в цьому випадку допомагає поглянути на науку під іншим кутом, надаючи можливість засумніватись у вже сформованих раніше висновках. У сучасному світі, як пише Макс Вебер, науковець обмежується чітко визначеною спеціалізацією, аби його дослідження мало успіх. В іншому випадку його дослідження, за найкращих обставин, зможе стати лише гарним поясненням до більш серйозних теорій. Проте відмежовуючись одна від одної, науки перестають давати нам відповіді на життєво важливі питання та позбавляють можливості піддавати знання критиці. Наука має приносити результат, саме цього від неї чекають. За Вебером, наукова робота напряму залежить від структури науки: природничі, правничі, гуманітарні науки мають різні цілі та завдання перед собою, але об'єднує їх те, що вони існують заради "самих себе". На цьому прикладі й прослідковується позитивістська концепція "наука сама собі філософія".

Отже, ми розглянули кілька концепцій співвідношення науки та філософії, з чого можемо

зробити висновок, що визначення філософії є неоднозначним: деякі вважають, що філософія тотожна науці, деякі спростовують це твердження, а деякі зазначають, що філософія виходить за межі позитивної науки. Звичайно, що такого роду узагальнення є приблизним і потребує уточнень, але безумовно визначальною якістю філософії є її **умоглядність**.

Представник прагматизму Джон Дьюї, видатний філософ та педагог, так бачить процес думки, який призводить до знання: *"The man in the street, when asked what he thinks about a certain matter, often replies that he does not think at all; he knows. The suggestion is that thinking is a case of active uncertainty set over against conviction or unquestioning assurance. When he adds that he does not have to think, but knows, the further implication is that thinking, when needed, leads to knowledge; that its purpose or object is to secure stable equilibrium"* [19, p. 183]. Це певною мірою пояснює, чому, маючи певний досвід та осяг знань, ми автоматично сприймаємо певні концепції, зазвичай не піддаючи їх сумніву. На цьому прикладі бачимо, що метод Декарта (піддавати сумніву все, в чому можна засумніватись) був би дуже доречним для застосування в цій ситуації. А отже, філософія як методологічна основа може бути застосована у науковому пізнанні.

Вимоги до сучасної науки з точки зору філософії ХХ ст.

(визначення суб'єкту та об'єкту науки, виокремлення предмету, диференціація методів наукового пізнання, наукова новизна, понятійно-категоріальний апарат науки, практична значущість, запровадження інноваційних технологій)

Загальна теорія пізнання формувалась в історії філософії як абстрактно-понятійне вчення, що інтерпретує діяль-

ність людей у суб'єктно-об'єктному ракурсі (ідея відображення та репрезентації як вихідна). Суб'єктно-об'єктна гносеологія тривалий час панувала у європейській думці. Фундаторами цієї гносеології вважають Декарта, Локка, Канта. Суб'єктно-об'єктна гносеологія справила значний вплив на філософію, науку, методичку освіти та педагогіку, а також на мистецтво.

Основою "науковості" систематичної гносеології можна вважати опозиційне відношення "суб'єкт – об'єкт". Усе, що виходить за межі цього відношення, вважають ірраціональним. Неповнота цієї теорії спонукала в подальшому наступників вищезгаданих філософів докорінно переглянути своє бачення на цю проблему. До раніше запропонованих гносеологією принципів та понять, запозичених із природознавства, додавались принципи та категорії наук про дух. Інші філософи (Вітгенштайн, Гайдегер, Дьюї) радикально підійшли до розробки нової онтології пізнання, вважаючи за непотрібне піддавати традиційну теорію критиці. Теорія пізнання формувалась поступово: спочатку знання про принципи, методи та способи наукового пізнання, що згодом вилилось у теорію про пізнання як таке [11, с. 42].

Говорячи більш докладно про суб'єкт та об'єкт як складові наукового пізнання, ми можемо їх інтерпретувати у вигляді відношення "дослідник – об'єкт дослідження".

Оскільки пізнання є активним процесом, варто зауважити про таке поняття, як "предмет науки", що фіксує головні ознаки об'єкту пізнання. Один і той самий об'єкт пізнання може формувати предмети різних наук, що врешті-решт, спричинить систематизувати підхід до їх вивчення і призведе до виникнення нової теорії. Предме-

том науки також може бути низка об'єктів, що розглядаються в певному співвідношенні. Кожна наука, яка прагне самотвердитись, повинна розробити свій метод [6]. Постійний розвиток науки часто призводить до множинності різних теорій. Різноманітність наукових підходів свідчить про наявність різних методів наукового пізнання (навіть у межах однієї науки) – звідси можемо говорити про диференціацію методів наукового пізнання.

Окрім усього вищезазначеного, наука повинна оперувати певним понятійно-категоріальним апаратом, тобто набором термінів та понять, які притаманні здебільшого цій науці та є її інструментарієм (мовою даної науки). Неминучість розвитку наукової думки дає нам підстави говорити про поняття "наукової новизни". Зрештою, наука певною мірою повинна відповідати вимогам того часу, в якому вона існує та розвивається. Тільки тоді можна говорити про її практичну значущість. Не менш важливим чинником, який впливає на науку, є запровадження інноваційних технологій, які власне і є продуктами науки. Тепер звернімося до історії класифікації наук і розглянемо деякі з них.

Історико-філософські класифікації наук

(Аристотель, Платон, Фр. Бекон, Р. Декарт, О. Конт, Дж. Дьюї)
Аристотель

За Аристотелем процес пізнання – це пошук початків та причин існуючого. Він розділяє все знання відповідно до сфери застосування: **теоретичне** – де пізнання відбувається заради нього самого, **практичне** – що має на меті правильно скерувати поведінку людини; та **творче** – що направлене на досягнення прекрасного.

Теоретичне знання він поділяє також на три частини: **першу філософію** (метафізику) –

умоглядну науку про першопричини всього існуючого; **математику**; **фізику** (науку про природу), що вивчає різні стани тіл у природі [14].

Платон

Платон застосував невідомий на той час класифікаційний підхід до розподілу наук. Визнавши верстви населення відповідно до принципу розподілу праці, він у кожному підрозділі виокремлює елементи, уявлення про які дають результати відповідних процесів. Така класифікація нагадує фасетну.

На жаль, конкретної директиви як класифікувати науки Платон по собі не залишив, тому більшість дослідників по-різному зображають схеми класифікації, аналізуючи його твори.

Борис Гуштин, наприклад, інтерпретує Платонівську класифікацію так: діалектика, яка ґрунтується на розумі, підкріплюється волею та чуттєвим сприйняттям, але, звичайно ж, ця схема є вихідною, її можна розширювати, пояснювати та уточнювати за допомогою інших елементів. Проте в основі цієї класифікації лежать саме ці три вищезазначені елементи [15].

Френсіс Бекон

Відомий англійський філософ, представник емпіризму у своїй праці "Велике відновлення наук" заявляє, що знання необхідно класифікувати, адже воно не може бути представлено хаотично [2]. Він мотивує необхідність введення класифікації наук тим, що потрібно систематизувати те, що вже здобуто, аби була змога розвивати нові напрямки та відкривати незвідане. Сам розподіл наук виглядає радше як дерево, всі гілки якого виходять зі спільного стовбура, яким і є "перша філософія" або мудрість [2]. За Беконом, наука має подвійну природу: божественну та земну, тобто світ умоглядності та чуттєвих вра-

жень. Звідси впливає поділ науки на теологію та філософію².

Філософія своєю чергою поділяється на вчення про Бога, природу, людину, кожне з яких по-різному впливає на інтелект людини.

Загалом же, якщо візьмемо до уваги класифікацію наук за Беконом, побачимо, що він науки поділяє на такі типи: **історичні** (основуються на пам'яті), які поділяються у свою чергу на натуральну історію та на громадянську історію; **філософські** (за основу береться розсудок), що поділяються на: філософію природи, людини (тобто мораль), Бога (натуральна теологія), яка також поділяється на теоретичну (дослідження причин) та практичну (натуральна магія); **поетичні** (уява є основою цих наук).

Рене Декарт

За Декартом, усі науки базуються на філософії. Кожна з наук, якщо їх вивчати в розумних межах, сприяє розвитку людської особистості та спонукає людину до мислення.

“Але все ж я дуже цінував вправи, якими займаються у школах. Я знав, що мови, які вивчаються тут, необхідні для розуміння творів стародавніх; що звабливість фантазій живить розум; що пам'ятні історичні діяння звеличують його і що ознайомлення з ними у розумних межах розвиває здатність судження; що читання добрих книжок є немовби бесідою з їхніми авторами – найгіднішими людьми попередніх сторіч, і при цьому бесідою змістовною, в якій автори розкривають кращі зі своїх думок; що красномовність має незрівнянну силу та красу, що поезія сповнена найчарівнішої витонченості та ніжності; що математика дає наймайстерніші винаходи, здатні не тільки значною мірою задовольнити цікавість, але й полегшити ремесла та людську працю; що твори, в

яких йдеться про мораль, містять безліч вказівок та повчань, дуже корисних і таких, що навертають на чесноти; що богослов'я вчить, як досягти раю; що філософія дає засіб переконливо говорити про всілякі речі й дивувати мало обізнаних; що юриспруденція, медицина та інші науки несуть шану й багатство тим, хто ними займається, і що нарешті корисно ознайомитися з ними усіма, навіть із тими, які найбільш сповнені забобонів та хибних поглядів, щоб визначити їхню справжню ціну й не бути ними ошуканим” [6, с. 19].

Огюст Конт

О. Конт вважав, що філософія встановлює зв'язки між предметами окремих наук, відтак не має власного змісту. Вона систематизує усі інші науки. Таким чином вибудовується ієрархія наук (сходи).

Філософію Конт називає “матір'ю всіх наук”: *“Истинная философия ставит себе задачей по возможности привести в стройную систему все человеческое личное и, в особенности, коллективное существование, рассматривая одновременно все три класса характеризующих его явлений, именно, мысли, чувства и действия...”* [9, с. 54].

Джон Дьюї

Наука загалом і наука про поведінку (за Дьюї саме так визначається педагогіка або етика) має такі категорії: логіка, наукове трактування, етика. Наука, як вважає Дьюї, є комплексом системних знань і є одночасною реалізацією:

- фактів, наявних від природи;
- видів інтелектуальної діяльності, без яких неможливо систематизувати факти:
 - о спостереження;
 - о опис;
 - о порівняння;
 - о висновок;
 - о експеримент;
 - о верифікація.

Філософське тлумачення по-

нять “наука” та “інформація”

“Наука” та “інформація” – два поняття, які нерозривно пов'язані між собою. Щодо тлумачення філософією поняття “науки” ми вже маємо певну картину. Щоправда, не зовсім пряму – радше опосередковану. Наприклад, Вітгенштайн у своїх ранніх працях тлумачить філософію як щось або вище за науку, або нижче за неї, проте не ставить їх на один щабель [3]. Тобто тлумачення філософією поняття “науки” варто розглядати у співвідношенні “наука – філософія”. Що ж до поняття “інформація”, то на сьогодні воно вже міцно закріпилось у контексті комп'ютеризації. Комп'ютеризація як продукт наукового прогресу, безумовно, вплинула на наукове знання. Вона є як результатом діяльності науки, так і її сучасним інструментом.

Але філософія вбачає в інформаційній (комп'ютеризованій) моделі знання лише відображенням знання реального. Якщо знання – це особистий здобуток людини, то інформація – це сигнал, що управляє системою знань [11, с. 365]. Деякі науковці визнають важливість ролі інформатизації для сучасного суспільства. Наприклад, наші сучасники – соціологи Сенгмун Кін та Патрік Нолан – у своїй статті “Вимірюючи соціальну “інформатизацію”: фактор аналітичного підходу” порівнюють вплив інформатизації у сучасному суспільстві із впливом індустріальної революції у вісімнадцятому столітті. Таким чином, можемо говорити про соціальну інформатизацію [20]. Як бачимо, ставлення до інформатизації різне. Ще Освальд Шпенглер писав про те, що за приходом цивілізації слідує руйнація культури [18].

Тема ця, безумовно, цікава, але не є безпосереднім предметом нашого дослідження, адже вона ставить дуже багато запитань, передусім етичного

характеру. Ми ж, у свою чергу, намагаємося означити основні моменти, які стосуються наукового знання в цілому, щоб зрозуміти принципи класифікації науки.

Висновки

У цій роботі ми зробили спробу загального огляду поняття "науки", зокрема його філософського тлумачення. Аби зрозуміти принципи класифікації наук, ми розглянули деякі

історико-філософські підходи (від античності до сучасності). Ми також зробили спробу визначити складові частини будь-якої науки, виділивши такі поняття, як:

- предмет науки;
 - суб'єкт науки;
 - об'єкт науки;
 - понятійно-категоріальний апарат;
 - критерій новизни.
- Важливим також є дослід-

ження взаємозв'язку цих складових. Розглянули ми і сучасний аспект – інформатизацію (наука та інформація як одне з основних співвідношень, що розглядається філософією науки). Звичайно, що це дослідження є початковим та потребує більш глибокого занурення в проблему, адже питання класифікації наукового знання дуже багатогранне та неоднозначне.

Література

1. Аристотель. Метафизика/Аристотель. – М. : ЭКСМО, 2006. – 604 с.
2. Бэкон, Ф. Сочинения: в двух томах/Ф. Бэкон ; [пер. с англ. Н. А. Федорова]. – Второе, исправ. и доп. издание. – Москва : Мысль, 1977-1978. – 2 т. – Включ. покажч.
3. Витгенштейн, Л. Логико-философский трактат/Л. Витгенштейн; пер. с нем. Добронравова и Лахути Д. ; общ. ред. и предисл. Асмуса В. Ф. – М. : Наука, 1958 (2009). – 133 с.
4. Гегель, Георг Вильгельм Фридрих. Энциклопедия философских наук/Г. В. Ф. Гегель. – Москва : Мысль, 1974-1977. – Т. 1.
5. Гуссерль, Эдмунд. Философия как строгая наука/Э. Гуссерль. – Новочеркасск : Сагуна, 1994. – 357 с.
6. Декарт, Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямовувати свій розум і відшукувати істину в науках/Р. Декарт ; [пер. з фр. В. Андрушко, С. Гатальська]. – Київ : ТанDEM, 2001. – 101 с.
7. Дьюи, Д. Реконструкция в философии. Проблемы человека/Д. Дьюи ; [пер. с англ., послесл. и примеч. Л. Е. Павловой]. – М. : Республика, 2003. – 494 с.
8. Кант, И. Критика чистого разума/И. Кант ; [пер. Н. О. Лосский]. – СПб. : ТАЙМ-АУТ, 1993. – 472 с.
9. Конт, Огюст. Общий обзор позитивизма/О. Конт ; [пер. с фр. И. А. Шапиро ; под ред. Э. Л. Радлова]. – Издание 2-е. – Москва : Либроком, 2011. – 343 с.
10. Мареева, Е. В. Философия науки: учеб. пособие для аспирантов и соискателей./Е. В. Мареева, С. Н. Мареев, А. Д. Майданский – М.: ИНФРА-М, 2010. – 333 с.
11. Микешина, Л. А. Философия науки : Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пособие/Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция: МПСИ : Флинта, 2005. – 464 с.
12. Обзор главнейших классификаций наук/сост. Б. Гуцин. – Л. ; М. : Книжный угол, 1924. – 114 с.
13. Ортега-и-Гассет, Х. Что такое философия?/Х. Ортега-и-Гассет. – М. : Наука, 1991. – 403 с.
14. Сербін, О. О. Класифікаційна система наук Аристотеля: аналіз дуалістичного генезису старогрецького мислителя/О. О. Сербін//Вісн. Кн. палати – 2009. – № 3. – С. 39-44
15. Сербін, О. О. Класифікація наук Платона (у парадигмі структурного цілого)/О. О. Сербін//Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 31-34.
16. Сергієнко, В. В. Філософські проблеми наукового пізнання : навчальний посібник./В. В. Сергієнко. – Кременчук : Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. – 103 с.
17. Томпсон, М. Философия науки/Мел Томпсон ; [пер. с англ. А. Гарькавого]. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2003. – 304 с.
18. Шпенглер, О. Закат Европы : очерки морфологии мировой истории/О. Шпенглер ; [пер. И. И. Маханькова]. – М. : Айрис Пресс, 2004. – Т. 2.
19. Dewey John. Essays in Experimental Logic./John Dewey. – Chicago: University of Chicago, 1916. – 444 p.
20. Kim Sangmoon, Nolan Patrick. Measuring Social "Informatization" : A Factor Analytic Approach/S. Kin, P. Nolan//Sociological Inquiry (Alpha Kappa Delta). – 2006. – V. 76. – № 2. – P. 188-209.

¹Якщо в перехожого на вулиці запитати, що він думає з того чи іншого конкретного приводу, зазвичай він відповість, що не думає взагалі - він знає. Певно, що мислення є ознакою активної невпевненості на противагу цілковитій беззаперечній упевненості. Коли ж він додає, що не повинен думати, але знає; наступне, що можна припустити - мислення, за потреби призводить до знання; це й є об'єктом або метою забезпечення сталої рівноваги (Джон Дьюї "Есе з експериментальної логіки").

²Філософія як мати всіх наук: класифікація знання має походити від джерел, одні з яких знаходяться на землі, інші - на небі, адже кожна наука дає знання дуалістичне за природою: результат Божественного натхнення та чуттєвого пізнання.

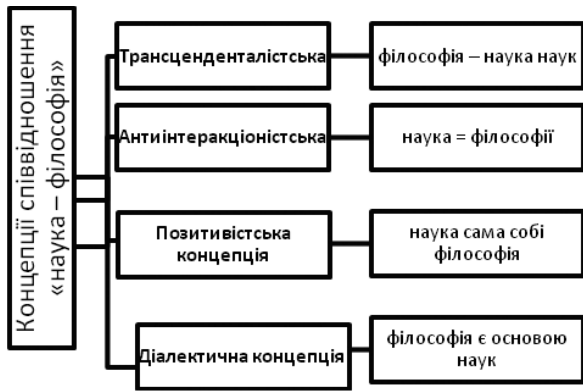

Рис. 1. Деякі концепції співвідношення науки та філософії

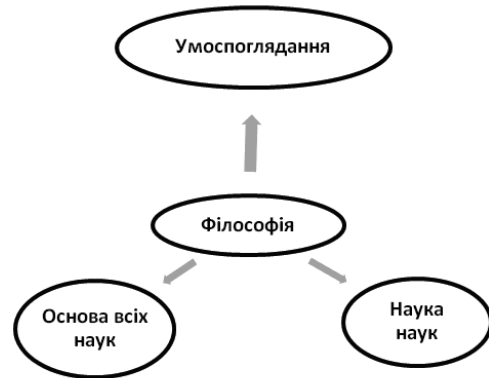

Рис. 2. Чим є філософія? (Деякі аспекти)

Рис. 3. Схема функціонування суб'єкту науки в сучасному суспільстві

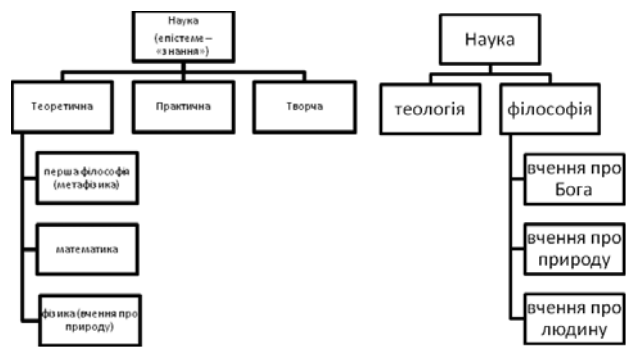

Рис. 4. Класифікація наук за Аристотелем [1]

Рис. 6. Розподіл на теологію та ософію за Френсісом Беконом

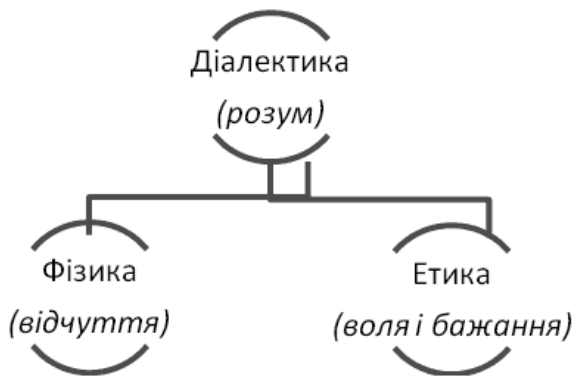

Рис. 5. Класифікація наук за Платоном (інтерпретація Б. Гуцина) [12]

Рис. 8. Класифікація наук за Огюстом Контом

Мова	Література	Юриспруденція	Богослов'я	Математика	Риторика	Історія	Мораль	Поетика	Медицина
Філософія									

Рис. 7. Класифікація наук за Рене Декартом